

Täistähenduslikust kasutusest modaalpartiklilise poole ehk *täiega* ja *iganes* kujunemislugu

Annika Valdmets
Tartu ülikooli magistrant

Artikkel võtab vaatluse alla praegusel ajal palju kasutatavad argi-keelest kirjakeelde jõudnud modaalpartiklid *täiega* ja *iganes* ja selle, mis funktsioonis on neid eesti kirjakeeles alates 1890. aastatest eri kümnenditel kasutatud. Modaalpartikkel on termin, mille all Eesti keeleteaduslikus terminoloogias mõeldakse lause üldlaiendeid, mis piiritlevad lause tähendust, andes hinnanguid või kujundades tähendusseoseid tekstiosade vahel¹. Modaalpartiklid on modaaladverbidest kõige abstraktsemad ja nende kasutamisega ei kaasne tavaliselt lause põhistruktuuri muutust². Analüüsiv materjal pärineb Tartu ülikooli eesti kirjakeele korpuse ilu- (ILU) ja ajakirjandustekstidest (AJA)³ ning Koolide Foorumist (KF)⁴.

Materjali on esitatud neljast aspektist lähtudes. Esiteks on välja toodud sõna tähendus. Siin on vajaduse korral abivahendina kasutatud „Eesti õigekeelsussõnaraamatut ÕS 2006”⁵, eesti keele instituudi „Sünonüümisõnastikku”⁶, „Antonüümisõnastikku”⁷ ja „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatut”⁸. Teiseks on vaadeldud sõna esinemissagedust kirjakeele korpuses ning foorumis, kolmandaks määratud märksõnade sõnaliigiline kuuluvus ning neljandaks analüüsitud modaalpartikleid üldlaienditena. Lisaks eeltoodule olen erinevate sõnade analüüsi juures teinud tähelepanekuid partikli funktsiooni kohta. Näitelausestes on kirjakeele korpuse puhul välja toodud korpuse viide, foorumimaterjali esitades on sulgudes postituse kirjutaja kasutajatunnus, postituse aeg ja üldine teema. Kõik laused on esitatud nende kirjakuju muutmata.

Täiega

Täiega (tabel 1) on modaalpartikkel, mida sõnaraamatutes omaette märksõnana ei esine. Tänapäeval on tegemist peamiselt rõhutava üksusega, mille sünonüümideks on *väga, palju, eriti, kõvasti*. Partikkel on kujunenud nimisõnast *täis*, mille kaasätleva käände vorm on omandanud uue tähenduse. *Täiega* täistähenduslik vorm kuulub sõnaliigiliselt substantiivide hulka. Tavaliselt ilmneb selline tähendus siis, kui sõna *täiega* esineb koos mingi laiendiga (nt *kogu, kõige, terve täiega*). Nimisõnalise *täiega* sünonüümideks on *täielikult, üleni, tervenisti, täiel määral, täiesti, täies ulatuses*.

Täiega on sõna, mis esineb 1890.–1990. aastatel kirjakeele korpuses vaid substantiivina. Seda leidub peamiselt iluskirjandustekstides, ajakirjandusest leidsin vaid kaks näitelauset. Substantiivi *täiega* esineb kõigil kümnenditel, vahele jäävad vaid 1900. aastate kirjakeele tekstid. Kõikidel kümnenditel kokku leidis *täiega* 26 korpuse ja 50 foorumi näitelauses (kusjuures nii *täiega* kui ka *iganes* puhul kajastub foorumi esmaesinemiste arv, mitte algele postitusele viitavate kordavate kommentaaride andmed). Kõiki analüüsitavaid lauseid (nii korpuses kui ka foorumis) arvesse võttes oli sõna *täiega* 64,5% esinemisjuhtudest modaalne.

Tabel 1. Täiega esinemissagedus ja sõnaliigiline kuuluvus lausetes

		Modaalpartikkel			Substantiiv			Kokku
		Lauseid		%	Lauseid		%	
1890. a-d	ILU	–	–	0%	2	3	100%	3
	AJA	–			1			
1900. a-d	ILU	–	–	–	–	–	–	–
	AJA	–			–			
1910. a-d	ILU	–	–	0%	4	4	100%	4
	AJA	–			–			
1930. a-d	ILU	–	–	0%	2	2	100%	2
	AJA	–			–			
1950. a-d	ILU	–	–	0%	1	1	100%	1
	AJA	–			–			
1960. a-d	ILU	–	–	0%	5	5	100%	5
	AJA	–			–			

1970. a-d	ILU	–	–	0%	2	2	100%	2
	AJA	–			–			
1980. a-d	ILU	–	–	0%	4	4	100%	4
	AJA	–			–			
1990. a-d	ILU	–	–	0%	4	5	100%	5
	AJA	–			1			
2000. a-d	KF	49		98%	1		2%	50
Kokku		49			27			76

Kuna *täiega* esineb korpuses vaid substantiivina, ei ole siinkohal vaja eraldi arvandmeid välja tuua. *Täiega* on sõna, mis võib olla nii eraldi seisev üksus (1) kui ka liitsõna osa (2). Eelmise sõnaga kokkukirjutatult pruugitakse seda substantiivi näiteks niisugustes ühendites nagu *tahvlitäiega*, *seljatäiega*, *toobitäiega*, aga eriti rohkesti kasutatakse liitsõna *südametäiega*.

- (1) Peale kiwißt wiinaköögi põleßiwad kõik mõißahooned terve *täiega* maha (ILU1910\ilu0087).
- (2) Arvate, et sülitasin *südametäiega* otse põrandale ja viskasin ENE nurka (AJA1990\ee1430)?

Koolide Foorumis esineb *täiega* peaaegu sajabrotsendiliselt modaalpartiklina (3). Vaid ühes lauses on sõna kasutusel substantiivina (4).

- (3) Üldiselt paar aastat tagasi ikka olid kõik rokilikud bändid minu poolt *täiega* maha laidetud (kaTri: 14. juuni 2005, Linkin Park).
- (4) ooperifantoom kogu *täiega* (hannahelena: 22. september 2006, Sinu lemmik muusikapala).

Täiega kui üldlaiend võib esineda nii fraasi- (5) kui ka lauselaiendina (6).

- (5) Pool tundi varem on ilgelt lahe, kui kell heliseb, *täiega* hea on mõelda, et saab nii kaua magada veel (laura: 28. august 2006, Varahommikud).
- (6) NOh...mõlisege minuga...andke *täiega* minna (Ohhoo: 5. jaanuar 2006, Miks kustub foorumite aktiivsus?).

Koolide Foorumi materjali põhjal ilmneb, et sealsete kasutajate kõnepruugis on *täiega* sõna, mis esineb tihti koos teatud verbidega, nt

peksma, rokkima, ruulima, õunima, sakkima (7), ja ka kindlate adjektiividega, nt *äge, nõme, hea* (8), mis on iseloomulikud just kõnekeelele. Verb *õunima* on otse üle võetud ingliskeelsest verbist *to own* 'omama' ja seda kasutatakse tähenduses '*üle olema, parem olema*'. Verb *sakkima* on foorumi materjali põhjal otsustades üle võetud ingliskeelsest verbist *to suck* 'imema', verbi kasutatakse halvaks panu väljendamiseks, ütlemaks, et miski on igav, ebameeldiv. *Sakkima* ei tähenda foorumikasutajate kõnepruugis *raputama, tuuseldama, pragama*, nagu on sõna tähendusks määratud õigekeelsussõnaraamatus. Samuti on märkimisväärne foorumis esinev uudne sõnakuju *postima*, mis on tõenäoliselt seotud ingliskeelse verbiga *to post* '*üles paigutama*', '*üles kleepima*', '*avalikult teatama*', aga ka '*postitama*' (9). Näiteks:

- (7) aga kõigist neist ebameeldivatest asjaoludest hoolimata rokkis Neljapäev *täiega* nagu alati (krabisalat: 30. september 2005, 29.09.2005 klubis „Võit”).
- (8) *täiega* äge! (Wisur: 7. august 2005, Sky+ suvelõpetamine või mis iganes.).
- (9) Tema jaoks postime *täiega* (Karin: 30. august 2005, eesmise kasutaja sõimamine).

Täiega on tänapäeval kasutusel valdavalt kui rõhutav moesõna, kuid siiski pole keelekasutusest päris kadunud ka substantiivne tarvitamine. Kõiki tulemusi arvesse võttes moodustab *täiega* substantiivne kasutus umbes kolmandiku ja mittetäistähenduslik kasutus kaks kolmandikku (64,5%).

Iganes

Iganes (tabel 2) modaalpartiklina on rõhutav sõna, mille võimalikuks sünonüümiks on *vähegi, üldse, aga*, kuid millele on tihti raske vastet leida, sest sõna näitab kõneleja suhtumist öeldusse ega kannaks leksikaalset sisu. Sõna *iganes* kasutuse suurenemise viimastel aastatel on tinginud otsetõlge ingliskeelsest fraasist (*or*) *what ever* '(või) mis *iganes*', *where ever* '*kus iganes*' jne. Eri liiki adverbina on selle sõna vasteteks (*mitte*) *kunagi, iial(gi), eales, mingil juhul, tahes, kõikjal* (*igal pool, kus iganes, igas kohas, igas paigas, igal sammul*).

Erinevalt sõnast *täiega* on *iganes* modaalpartiklina kasutusel juba 1890. aastatel ning nii täistähenduslikku kui ka mittetäistähenduslikku pruuki võib leida pea iga aastakümne materjalidest. Kokku on 1890.–

1990. aastate korpusest võimalik leida 69 lauset, mis sisaldavad sõna *iganes*. Kui lisada Koolide Foorumi näited, siis on kõikide lausete kogusumma 141. Analüüsitud lausetest on *iganes* 81,6% ulatuses tarvitusel modaalsena, 18,4% juhtudest on sõna interpreteeritav adverbiks.

Tabel 2. Iganess esinemissagedus ja sõnaliigiline kuuluvus lausetes

		Modaalpartikkel			Adverb			Kokku
		Lauseid		%	Lauseid		%	
1890. a-d	ILU	4	6	42,9%	7	8	57,1%	14
	AJA	2			1			
1900. a-d	ILU	2	5	71,4%	1	2	28,6%	7
	AJA	3			1			
1910. a-d	ILU	8	10	83,3%	1	2	16,7%	12
	AJA	2			1			
1930. a-d	ILU	1	3	100%	–	–	0%	3
	AJA	2			–			
1950. a-d	ILU	–	–	0%	1	1	100%	1
	AJA	–			–			
1960. a-d	ILU	3	4	80%	1	1	20%	5
	AJA	1			–			
1970. a-d	ILU	–	–	0%	2	2	100%	2
	AJA	–			–			
1980. a-d	ILU	–	–	0%	5	5	100%	5
	AJA	–			–			
1990. a-d	ILU	9	15	75%	2	5	25%	20
	AJA	6			3			
2000. a-d	KF	72		100%	–		0%	50
Kokku		115			26			141

Vaid 1890. aastatel esineb *iganes* enamasti adverbina (11 lausest 7 korral). Ilukirjanduskorpuses esindab küll kolmandik lausetest modaalses kasutuses (1), kuid siiski leidub adverbilise tarvituse näiteid rohkem (2). Sama kümnenäi ajakirjanduskorpuses esineb *iganes* pigem modaalses kasutuses.

- (1) Teie peate selle pärast kõik tegema, mis *iganes* võimalik on, et ta testamendi Teie kasuks ära teeks (ILU1890\pro0026).

- (2) Jaagu raha ootas ta tagasi saawat, et seda talle kätte anda ja öelda: „Sa oled nii hää mees – ära pane mulle siis ka pahaks, et ma sind peiuks ja meheks ei taha wõtta, *iganes* ei ole tahtnud... (ILU1890\pro0085).

1900. aastatel leidub *iganes* samuti nii ilu- kui ajakirjandustekstides. Sellel kümnendil domineerib modaalne (3) sõnakasutus adverbilise (4) üle. Sama tendents valitseb ka 1910. aastatel.

- (3) Paar meest kandsivad toobiga õlut töö rahva järele ja vana Aadam valas igale ühele viina klaasi, kes aga *iganes* soovis (ILU1900\ilu0124).
- (4) Nüüd olen ma kõik ära rääkinud, mis ma *iganes* teadsin ja palun armu (ILU1900\ilu0116).

Ilukirjanduses leidub 1930. aastaist vaid üks sõna *iganes* sisaldav näitelause ja seal esineb see modaalpartiklina (5). Ka ajakirjanduses on sõna kasutusel vaid modaalpartiklina (6). 1950. aastatel esineb samuti vaid üks näitelause ilukirjanduslikus tekstis ja seal võib sõna *iganes* lugeda adverbiks (7).

- (5) Kummi ja kummi, kuhu sa *iganes* juhtud vaatama (ILU1930\ram0078).
- (6) Warane wene aeg ei toonud talurahwa ellu mingisugust paremust, sest 1. märtsil 1712. a. kinnitas wene keiser Peeter I mõisnikele kõik nende õigused ja eesõigused, mis neil *iganes* olnud eelmiste walitsuste ajal (AJA1930\paewa08).
- (7) Kõik, millele ta *iganes* mõtles, andis end kohe Leoga siduda (ILU1950\ilu0009).

Ilukirjanduses on 1960. aastatel *iganes* peamiselt modaalne (8), kuid leidub ka näitelause adverbilise kasutuse kohta (9). Ajakirjanduses esineb *iganes* vaid ühes lauses ja seal on see modaalpartikkel (10).

- (8) Miljon pikka rongitait armastust ja tervisi – see pidi olema nii palju kui üldse olla saab, nii palju kui väike süda *iganes* soovida oskas (ILU1960\ilu0026).
- (9) Õnne retsepti, kus *iganes* otsid, koer, ebajumalaid endale potsid... (ILU1960\ilu0049).
- (10) Kes sa *iganes* oled, meie seltsimees, – kas sa sulatad metalli või kasvatad vilja, kummardud raamatu kohale või tõused sõduriund

katkestades alarmi peale –, pea meeles, et sa jätkad Lenini poolt alustatud üritust, sa jätkad revolutsiooni (AJA1960\ol0007).

1970. ja 1980. aastatel kasutatakse sõna *iganes* siiski vaid mäarsõnana. Seda leidub küll ainult mõnes ilukirjandusteksti lauses, kuid kõigis seitsmes on sõna määratletav adverbiks (11).

(11) Ja kui ta veel kuulis, et kõik keisrid, kes *iganes* olid alustanud Antiookiast sõjakäike pärslaste vastu, olid siin nii Aresele kui ka Aleksander Suurele ohvreid toonud, et nende soosingut võita, siis ei tahtnud ta oma eelkäijast muidugi maha jääda (ILU1980\stkt0089).

1990. aastatel on *iganes* ilu- ja ajakirjanduskorpuses peamiselt modaalpartikkel (12), kuid mõnes lauses pruugitakse seda ka adverbina (13).

(12) Ja supp või pudru või püree, või kuidas see ka *iganes* kirjas seisis, oli täitsa kindlalt nõudepesuvesi (ILU1990\ilu0523).

- (13) Isa võib siit tööle, poodi, koju, kuhu *iganes* minna, ja samamoodi tagasi tulla (AJA1990\ol0365).

Koolide Foorumis on *iganes* kasutusel vaid modaalpartiklina (14). See tendents tuleneb ilmselt inglise keelest, kust populaarne sõna tõenäoliselt tõlkelaenuna pärineb.

- (14) Ja nii edasi kõik, mis teil eesti luule juures meeldib ja mis ei meeldi ja mis *iganes* pähe tuleb ja mis kohe kindlasti pähe ei tule (fatamorgaana: 4. november 2005, Eesti autorite luule).

Iganes võib lauses esineda nii fraasi- (15) kui lauselaiendina (16).

- (15) Autor on siin nii impressionistlik, et mis asja ta *iganes* kätte saab, selle võrdleb, pildistab, dekoreerib ära (AJA1930\kunst006).
 (16) Mida *iganes* sa minust mõtled (ILU1990\ilu0575).

Näitelausetest ilmneb, et *iganes* esineb sageli koos pronoomeniga *mis* : *mille* : *mida* jne ning tihti kirjutatakse kaks sõna kokku. Selle eri vorme kasutatakse silmatorkavalt palju Koolide Foorumis ja pronoomeni kuju varieerumine näib olevat juhuslik.

- (17) *Misiganes*, antud juhul ajasid sina lihtsalt veidi rohkem jama kui mina (Fatamorgaana: 6. märts 2006, Chaplini keskus).
 (18) Seega õpetatakse ju tõesti päris paljut lihtsalt õpetamise või põhimõtte või *milleiganese*, mitte aga vajalikkuse pärast (Fatamorgaana: 13. jaanuar 2006, MIKS puuduvad õpilased koolist?).
 (19) *Midaiganes*, vabandused igaljuhul Mikk G. ees, kes ennast väga puudutatuna tunda võis ja kindlasti juba pisaratesse uppumas on (Fatamorgaana: 23. veebruar 2006, Eelneva postitaja iseloomustamine).

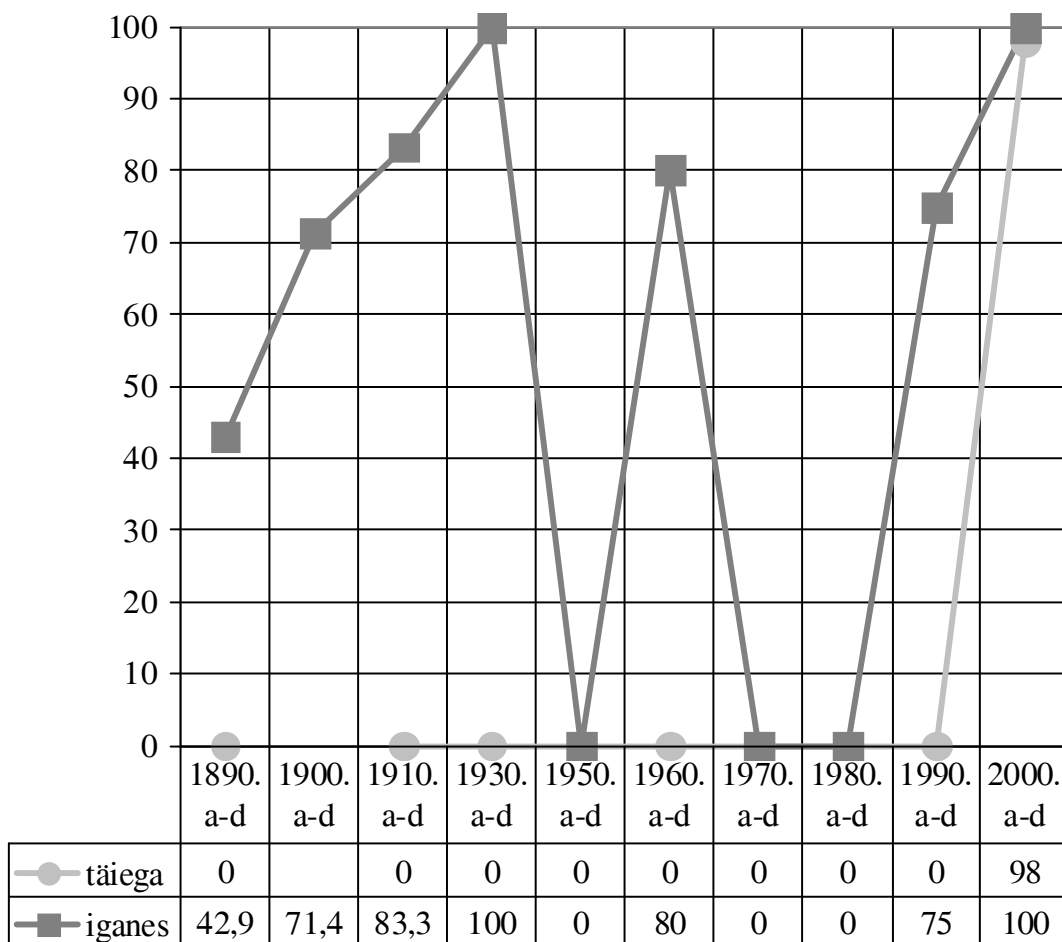
Seoses modaalpartikliga *iganes* on võimalik välja tuua ka liiasust (20).

- (20) Keegi äri, olgu see kaubamaja või mis *iganes* takes, ei võta joodikuid teenistusesse (AJA1900\aja0110).

Materjalist lähtuvalt võib öelda, et *iganes* on suurel määral (81,6% ulatuses) kasutusel modaalpartiklina. Analüüsitud lausete põhjal ilmneb, et 21. sajandi hakul on modaalpartiklist *iganes* saanud moesõna, mis tõenäoliselt inglise keele toel paljude kõnepruuki jõudnud ja praeguseks on sõna kasutus adverbina hääbumas.

Kokkuvõte

Joonisel on graafiliselt välja toodud modaalpartiklite *täiega* ja *iganes* andmed protsentides, näitamaks mõlema sõna modaalse funktsiooni esinemist aastakümnete kaupa.

Joonis 1. Modaalpartikli funktsiooni areng (protsentuaalselt, lahutades täistähendusliku esinemise protsendist; graafiline lisa tabelitele 1. ja 2.)

Täiega funktsiooni areng on märkimisväärne just seetõttu, et kuni XX sajandi lõpuni on see kasutusel vaid täistähendusliku sõnana. Uue aastatuhande alguses on toimunud aga pööre – substantiivne kasutusmall on kadumas ning *täiega* on peaaegu sajaprotsendiliselt tarvitusel modaalpartiklina. Erinevalt sõna *täiega* funktsiooni suurest muutusest uuel aastasajal on *iganes* kasutustava muutunud tihedamini. *Iganes* on 1890. aastatel modaalpartiklina kasutusel 42,9% ulatuses. See suhtarv suureneb nii 1900. kui 1910. aastatel, jõudes 1930ndatel saja prot-

sendini. Järsk langus toimub aga 1950. aastate materjali põhjal otsustades, kui *iganes* on vaid määrsõna funktsioonis. 1960. aastatel toimub modaalses sõnatarvituses tõus, kuid see taandub 1970. ja 1980. aastatel. Eelmise aastasaja lõpus on *iganes* kolmveerandis lausetest modaalsena tarvitusel. See kasvuprotsent suureneb 2000. aastatel sajani.

Sõnu *täiega* ja *iganes* kasutatakse praegusel ajal enamasti modaalkompositsioonina, mille leksikaalne sisu on taandunud ja mõjule on pääsenud rõhutatav funktsioon. Sellega kaasnevalt on paljud neist muutumas sisutühjadeks sõnadeks. Modaalpartiklite esinemissagedus on 2000. aastatel eelnevatest kümnenditest suurem. Uue olukorra tekitab asjaolu, et tegemist on suure osas moesõnadega, mis praegusel ajal kergesti suulisest suhtlusest kirjalikku üle kanduvad.

¹ Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Trükki toimetanud **Mati Erelt** peatoimetajana, **Tiiu Erelt**, **Henn Saari** ja **Ülle Viks**. Tallinn: Eesti teaduste akadeemia eesti keele instituut, 1995, lk 39.

² Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri. Trükki toimetanud **Mati Erelt** peatoimetajana, **Tiiu Erelt**, **Henn Saari** ja **Ülle Viks**. Tallinn: Eesti teaduste akadeemia eesti keele instituut, 1993, lk 182.

³ Eesti kirjakeele korpus; <http://www.cl.ut.ee/korpused/kasutajaliides/>

⁴ Koolide Foorum; <http://www.koolidefoorum.com/>

⁵ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. **Tiiu Erelt**. Koost. **Tiiu Erelt**, **Tiina Leemets**, **Sirje Mäearu**, **Maire Raadik**. Tallinn: Eesti keele sihtasutus.

⁶ Sünonüümisõnastik; <http://www.eki.ee/dict/synonyymid/>

⁷ Antonüümisõnastik; <http://www.eki.ee/dict/antonyymid/>

⁸ Eesti kirjakeele seletussõnaraamat, I köide, 4. vihik. Tallinn: Keele ja kirjanduse instituut, 1991;

Eesti kirjakeele seletussõnaraamat, VI köide, 3. vihik. Tallinn: Eesti keele instituut, 2003.